МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економіки, підприємництва та інформаційних технологій

Кафедра підприємницьких та соціальних технологій

Допущено до захисту
«_____»_____2026р.
Зав. кафедри д.е.н., професор
_____Соколюк С.Ю.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Виконав студент 4 курсу, 41-з-сз групи
освітньої програми «Соціальне
забезпечення»
спеціальності 232 «Соціальне
забезпечення»
Бартовщук
Володимир Олексійович

_____
Науковий керівник
д.е.н., професор _____
Банар Оксана Василівна

Умань – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки, підприємництва та інформаційних технологій
Кафедра підприємницьких та соціальних технологій
Освітня програма Соціальне забезпечення
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»
(код, назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____С.Ю. Соколюк
(підпис) (ініціали, прізвище)
«_____» _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студенту _____Бартовщуку Володимиру Олексійовичу_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Формування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні
керівник роботи _____Банар Оксана Василівна, д.е.н., професор_____
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом по університету від "03" червня 2026 року № 01-06/320
2. Строк подання студентом роботи_____?_____
3. Вихідні дані до роботи наукові праці провідних вчених-аграріїв та експертів у галузі недержавного пенсійного забезпечення, дані Державної служби статистики, дані Євростату, нормативно-правові акти, що регламентують формування системи недержавного пенсійного забезпечення
4. Перелік питань, які потрібно розробити теоретичні засади формування та функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення; сучасна практика функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні; перспективи розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.
5. Перелік графічного матеріалу 3 таблиць, 6 рисунків
6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів проекту	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	10.10.2024	виконано
2.	Одержання індивідуального завдання	11.10.2024	
3.	Складання календарного плану написання кваліфікаційної роботи	11.10.2024	
4.	Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи - підбір та вивчення літератури - участь у виконанні науково-дослідних робіт - виконання курсових робіт - інші заходи	04-29.08.2025 27.04.2025	
5.	Уточнення теми кваліфікаційної роботи та календарного плану-графіка, виходячи зі специфіки базового підприємства, установи	До початку II семестру	
6.	Підготовка: - першого розділу - другого розділу - третього розділу - висновків	01-26.09.2025 01-23.10.2025 24.10-07.11.2025 10-11.11.2025	
7.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахування зауважень наукового керівника	14-26.11.2025	
8.	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті	28.11.2025	
9.	Перевірка роботи на академічний плагіат	04.12.2025	
10.	Одержання відгуку наукового керівника	08.12.2025	
11.	Попередній захист роботи на кафедрі	10.12.2025	
12.	Затвердження роботи завідувачем кафедри	11.12.2025	
13.	Одержання рецензії	12.12.2025	
14.	Захист кваліфікаційної роботи	17.12.2025	

Студент _____ Бартовщук В.О
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Банар О.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Реферат

на кваліфікаційну роботу «Формування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні»

студента факультету економіки, підприємництва та інформаційних технологій Уманського національного університету

Бартовщука Володимира Олексійовича

Кваліфікаційна робота складається із трьох розділів. Її основна частина викладена на 46 сторінках. Робота містить 3 таблиці, 6 рисунків. Список використаних джерел містить 58 найменувань.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні для підвищення ефективності функціонування пенсійної системи в умовах сучасних викликів.

Методичною та теоретичною основами дослідження є економічна теорія, наукові розробки вітчизняних вчених із проблем дослідження основних векторів формування ефективної системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. В процесі дослідження використано такі методи: абстрактно-логічний, аналізу і синтезу, індуктивний, порівняння, економіко-статистичний, графічний, індукції.

Перший розділ – теоретичний. В ньому досліджуються теоретичні засади формування та функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Другий розділ – аналітичний. В ньому дається сучасна практика функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Третій розділ – проектний. Він містить перспективи розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Розглянуто різні підходи до тлумачення категорії «пенсійне забезпечення», зокрема визначено, що пенсійне забезпечення - це сукупність економічних відносин щодо нагромадження й розподілу державних та приватних грошових

фондів з метою задоволення потреб непрацездатних верств населення у вигляді регулярних грошових виплат (пенсій). Було підтверджено важливість питання пенсійного забезпечення, а також визначено, що основними завданнями пенсійного забезпечення є здійснення регулярних грошових виплат з метою забезпечення базових потреб непрацездатних осіб та перерозподіл між учасниками системи ризиків довголіття, втрати працездатності та втрати годувальника.

В роботі було визначено, що система недержавного пенсійного забезпечення є третім рівнем системи пенсійного забезпечення, який передбачає добровільну участь населення у формуванні пенсійних заощаджень додатково до загальнообов'язкової накопичувальної системи. Було описано роль системи недержавного пенсійного забезпечення, а також поділено на три групи принципи, відповідно до яких функціонує система недержавного пенсійного забезпечення: організаційні, правові та мотиваційні. Також, було визначено ключові суб'єкти системи недержавного забезпечення відповідно до нормативно-правової бази України. Надано загальну характеристику та розглянуто останні зміни нормативно - правової бази стосовно недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Важливим етапом роботи стало виокремлення сучасних тенденцій формування та функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, зокрема, визначено низьку активність щодо просування та споживання пенсійних послуг, консервативність стратегій, а також відсутність суттєвого впливу впровадженого воєнного стану на структуру інвестиційного портфелю за рахунок встановлених регулятором обмежень.

Анотація

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню основних векторів формування ефективної системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійна система, система недержавного пенсійного забезпечення, недержавні пенсійні фонди, зарубіжні

практики, реформування.

Summary

The master's thesis is devoted to the study of the main vectors of the formation of an effective system of non-state pension provision in Ukraine.

Key words: pension provision, pension system, non-state pension provision system, nongovernmental pension funds, foreign practices, reforming.

ЗМІСТ

ВСТУП 8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ..... 10
1.1. Сутність, значення та завдання пенсійного забезпечення 10
1.2. Місце, роль та принципи недержавного пенсійного забезпечення..... 14
1.3. Інституційно-організаційне забезпечення системи недержавного пенсійного забезпечення…….....….20
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНА ПРАКТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ 26
2.1. Нормативно-правове забезпечення системи недержавного пенсійного забезпечення……...26
2.2. Сучасні тенденції формування та функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення..... 32
2.3. Характеристика пенсійних програм в системі недержавного пенсійного забезпечення……...36
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ..... 41
3.1. Досвід формування системи недержавного пенсійного забезпечення в економічно розвинених країнах……...41
3.2. Рекомендації щодо формування системи недержавного пенсійного забезпечення в умовах сучасних викликів……..43
ВИСНОВКИ..... 50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 54

ВСТУП

Актуальність теми. Питання фінансового забезпечення непрацездатних верств населення завжди було і залишається одним із найбільш актуальних питань в контексті виконання державою своєї захисної функції. Одним із державних механізмів матеріальної підтримки непрацездатного населення є пенсійне забезпечення. Солідарні пенсійні системи, які досить активно впроваджувалися розвинутими країнами на початку XX століття, наразі переживають ряд викликів, які значним чином негативно впливають на здатність державної пенсії забезпечити гідний рівень життя. Саме тому, більшість країн сприяють активному розвитку систем недержавного пенсійного забезпечення поруч із солідарними системами.

Особливої актуальності розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення набуває в умовах посиленого впливу на пенсійні системи таких чинників як: старіння нації, зростання середнього очікуваного терміну життя населення, інфляція тощо.

Наразі в Україні система недержавного пенсійного забезпечення є недостатньо розвинутою, що обумовлюється як недосконалою нормативно-правовою базою, так і ступенем довіри суспільства до діяльності недержавних пенсійних фондів та страхових компаній. Сучасні виклики останніх років, зокрема, пандемія COVID-19 та військові дії на території України, лише посилили тиск на пенсійну систему таких чинників як старіння нації, зростання середнього очікуваного терміну життя населення, інфляція, девальвація національної валюти, та не змогли не відобразитись на можливостях Державного пенсійного фонду України щодо виконання своїх зобов’язань. Отже, набуває особливої актуальності проблематика вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні в умовах сучасних викликів.

Формування ефективної системи недержавного пенсійного забезпечення дозволить не лише підвищити загальний рівень добробуту населення в Україні, але й сприятиме розвитку та інтеграції фінансового ринку України зі світовими фінансовими ринками в цілому, впровадженню провідних практик та нормативів,

вдосконаленню законодавства у фінансовій сфері.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні для підвищення ефективності функціонування пенсійної системи в умовах сучасних викликів.

Об'єкт дослідження: Система недержавного пенсійного забезпечення.

Предмет дослідження: Теоретичні та практичні засади формування та функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, а також перспективи розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених у роботі завдань використовувалися такі методи як: аналізу, синтезу, конкретизації, економіко-статистичного аналізу, порівняльного аналізу, індукції.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України; законопроекти щодо реформування системи пенсійного страхування; статистичні матеріали Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, статистичні матеріали державної служби статистики України та Світового банку, статистичні та аналітичні матеріали Національного банку України, статистичні та аналітичні матеріали Української асоціації інвестиційного бізнесу, статистичні та аналітичні матеріали Організації економічного співробітництва та розвитку, Міжнародного валютного фонду, звіти недержавних пенсійних фондів; вітчизняна та іноземна монографічна і спеціалізована періодична література; наукові статті вітчизняних та зарубіжних науковців, дослідження автора.

Обсяг та структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із трьох розділів. Її основна частина викладена на 46 сторінках. Робота містить 3 таблиці, 6 рисунків. Список використаних джерел містить 58 найменувань.

.РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Сутність, значення та завдання пенсійного забезпечення

Формування системи пенсійного забезпечення як складової системи соціального захисту є надважливим завданням уряду, адже має довгостроковий вплив на добробут населення та загальний рівень фінансової стабільності країни в цілому. Зважаючи на пріоритетність та складність теми соціального захисту непрацездатних верств населення, питанням визначення сутності та цілей системи пенсійного забезпечення займається ряд науковців та міжнародних організацій.

В той же час, наразі немає єдиного погляду щодо формулювання сутності та завдань пенсійного забезпечення. Актуальність питання підкреслюється тим, що категорія пенсійного забезпечення не розкривається в рамках українського законодавства.

Визначення категорії пенсійного забезпечення не окреслюється ані в рамках українського законодавства, ані міжнародними організаціями, які активно займаються дослідженням теми пенсійного забезпечення та розробкою рекомендацій щодо вдосконалення пенсійних систем у світі, зокрема, визначення не надається Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Світовим банком, Міжнародним валютним фонд. Дане питання також недостатньо розкривається в роботах іноземних науковців, проте досить активно вивчається вітчизняними фахівцями.

Загалом, більшість науковців вважають, що категорія «пенсійне забезпечення» є різновидом соціального забезпечення непрацездатних громадян. При аналізі визначень категорії також часто згадується, що пенсійне забезпечення здійснюється у формі регулярних грошових виплат, та пов’язана із накопиченням та розподілів грошових фондів.

Варто відзначити, що деякі тлумачення категорії не повністю

відображають всі особливості явища. Так, наприклад, соціальну складову не виокремлено у визначенні таких авторів як О. Буряченко та О. Данилюк. Уточнення щодо матеріальної форми пенсійного забезпечення не виноситься у визначення категорії О. Данилюк. Розкриття змісту явища, яке полягає у накопиченні та розподілі грошових фондів, є недостатнім у визначеннях К. Багацької та Н. Дем'яненко, О. Данилюк та Т. Дідковської.

В результаті дослідження різних підходів до визначення категорії пенсійного забезпечення, можемо прийти до висновку, що пенсійне забезпечення - це сукупність економічних відносин щодо нагромадження й розподілу державних та приватних грошових фондів з метою задоволення потреб непрацездатних верств населення у вигляді регулярних грошових виплат (пенсій).

В загальному вважається, що пенсійні виплати - це довічні виплати правовласникам у період пенсійного віку, які можуть бути збільшені різними одноразовими виплатами, а також регулярними або випадковими доплатами. Пенсії надаються особам, які втратили можливість здійснювати трудову діяльність через досягнення певного віку, інвалідність або втрату годувальника. Ці виплати призначені для надання фінансової підтримки з метою уникнення значного зниження рівня життя та забезпечення базових потреб тих, хто втратив об'єктивну можливість заробляти самостійно. Таким чином, пенсії є важливою частиною системи соціального захисту населення та мають критичне значення для найуразливіших верств суспільства [51] .

Предмет пенсійного забезпечення становлять відносини щодо регулярного матеріального забезпечення громадян або членів їхніх сімей пенсіями, а також процедурні та процесуальні відносини [13] .

В результаті дослідження підходів до визначення категорії можна виокремити такі ключові характеристики пенсійного забезпечення:

- надається при настанні визначених життєвих обставин застрахованої людини: у разі втрати працездатності особи, досягненні особою пенсійного віку, досягнення певного стажу роботи або втрати годувальника;
- має соціальну складову, яка полягає у покритті потреб непрацездатних

верств населення;

- реалізовується у вигляді регулярних виплат у грошовій формі;
- полягає у накопиченні та розподілі грошових фондів, як з точки зору розподілу між застрахованими особами, так і з точки зору розподілу у часі;
- реалізовується як через державні, так і через недержавні пенсійні фонди [43].

Загалом, система пенсійного забезпечення відіграє надважливу роль у соціальному забезпеченні населення, адже основна частина населення в певний період життя стають учасниками системи пенсійного забезпечення або в якості платників пенсійних внесків, або в якості отримувачів пенсій. Більше того, після настання пенсійного віку, пенсійне забезпечення стає одним із ключових джерел доходу літніх людей, при цьому найбільший вплив здійснюється саме на населення з низьким рівнем доходу.

Система пенсійного забезпечення має значний вплив на суспільство в цілому. В залежності від структури, система пенсійного забезпечення може мати вплив на рівень фінансової грамотності населення, поведінку щодо формування заощаджень, та навіть змінювати ситуацію на ринку праці, зокрема, стосовно участі літнього населення в трудових відносинах, а також частки працівників, що перебувають «у тіні".

Таким чином, окрім соціальної складової значний вплив система пенсійного забезпечення має також на економічну безпеку країни. З одного боку, значна частка державного бюджету витрачається саме на фінансування системи пенсійного забезпечення в багатьох країнах, що розвиваються. Тобто, недосконаліть пенсійного забезпечення, сформованого на національному рівні несе значні довгострокові ризики для фінансової стабільності у країні, особливо враховуючи демографічні ризики, що з кожним роком все більше зростають. З іншого боку, надзвичайно складним питанням є визначення розміру пенсійного внеску, особливо у країнах зі зростаючим рівнем споживання, адже занадто низька ставка пенсійного внеску не забезпечить достатнього рівня добробуту населення, а занадто висока може спричинити зростання тіньового сектору економіки та

посилення тиску на матеріальний стан платників пенсійних внесків. Тобто, система пенсійного забезпечення повинна бути напряму узгоджена із довгостроковими цілями фінансової та фіскальної державної політики, та підтримувати державні пріоритети.

Як було зазначено раніше, основним завданням пенсійного забезпечення є задоволення потреб непрацездатних верств населення у вигляді регулярних грошових виплат (пенсій). Окрім забезпечення доходу населення після виходу на пенсію, пенсійне забезпечення має на меті згрупувати та перерозподілити між учасниками системи такі ризики як ризик довголіття, втрати працездатності та годувальника. Ризик довголіття - це ризик того, що застрахована особа перевищить пенсійні накопичення призначені для забезпечення певного рівня матеріального добробуту через довгу тривалість життя [51] .

Варто відзначити, що вважається, що розширення переліку ризиків, які покриваються пенсійним забезпеченням, зокрема, такими, які нечасто страхуються в рамках страхового ринку, може позитивно вплинути на загальний стан системи загалом, оскільки це забезпечить можливість більш ефективно управляти ризиками та знижувати адміністративні витрати за рахунок ефекту масштабу.

Виконання функції заміщення доходу може бути досягнене або шляхом зниження рівня бідності або шляхом згладжування різких змін і обсягах споживання. Варто відзначити, що досягнення цих двох цілей одночасно є цілком можливим, та характеризує високий рівень розвитку в країні загалом [51].

Отже, виходячи з аналізу підходів різних науковців, ми прийшли до висновку, що пенсійне забезпечення - це сукупність економічних відносин щодо нагромадження й розподілу державних та приватних грошових фондів з метою задоволення потреб непрацездатних верств населення у вигляді регулярних грошових виплат (пенсій). Основними завданнями пенсійного забезпечення було визначено надання фінансової підтримки задля забезпечення базових потреб осіб, які припинили здійснення трудової діяльності через об’єктивні життєві обставини, зокрема, втрату

працездатності, досягнення пенсійного віку, досягнення певного стажу роботи або втрату годувальника, а також акумулювання та перерозподіл між учасниками системи таких ризиків як ризик довголіття, втрати працездатності та втрати годувальника. Важливість пенсійного забезпечення полягає в тому, що основна частина населення у певний період життя доєднаються до системи в якості платників пенсійних внесків, або отримувачів пенсій. Також, пенсійне забезпечення здійснює коротко- та довгостроковий ефекти на національну економічну систему в цілому, зокрема, через значну залежність від бюджетних видатків, а також прямий вплив на ринок праці, тіньовий сектор економіки та матеріальний стан платників пенсійних внесків.

1.2. Місце, роль та принципи недержавного пенсійного забезпечення

Протягом останніх десятиліть системи соціального захисту населення стикнулись із рядом викликів, які вимагають переосмислення підходів до формування пенсійного забезпечення загалом. Фінансові та економічні кризи, низькі відсоткові ставки, зростання тривалості життя населення, а також зміна структури населення, а саме збільшення частки людей похилого віку, негативно впливають на можливості державних пенсійних фондів забезпечувати гідний рівень життя населення [7] . Таким чином, держава змушена або збільшувати податковий тягар на поточних працівників, або залучати додаткові ресурси з державного бюджету. Саме тому постає питання ефективного управління пенсійними системами.

Для пошуку можливих напрямів реформування пенсійних систем необхідним є розуміння загальної структури системи пенсійного забезпечення. Незважаючи на те, що система пенсійного забезпечення у кожній країні відрізняється в залежності від локальних особливостей, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) разом зі Світовим банком розробили концепцію універсальної структури систем пенсійного забезпечення, що включає п’ять рівнів [57]:

- Нульовий рівень - система базового соціального захисту, метою якої є зниження загального рівня бідності в країні, зокрема, забезпечення мінімальних потреб громадян. Прикладом пенсійної схеми нульового рівня є пенсійний план Канади (The Canada Pension Plan).

- Перший рівень - система загальнообов'язкового солідарного пенсійного забезпечення, в рамках якої виплата пенсій поточним пенсіонерам реалізується за рахунок податкових внесків населення, що здійснює трудову діяльність. Метою даної системи є забезпечення базових потреб непрацездатних осіб, які з огляду на низький рівень доходів та фінансової грамотності не мали змоги сформувати пенсійні заощадження. Прикладом пенсійної схеми першого рівня є система соціального страхування США, Пенсійний фонд України.

- Другий рівень - система загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення, в рамках якої громадяни зобов'язані спрямовувати частину свого поточного доходу на формування пенсійних заощаджень. Таким чином, протягом трудової діяльності в учасників системи на особистому рахунку формується власний грошовий фонд, який стане джерелом пенсійних виплат при виході на пенсію. Відповідно до місцевого законодавства, в рамках системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення на другому рівні можуть діяти державні, корпоративні і приватні пенсійні фонди. Прикладом пенсійної схеми другого рівня є 401 (k) в США.

- Третій рівень - система недержавного накопичувального пенсійного забезпечення, в рамках якого учасники системи можуть добровільно спрямовувати частину свого поточного доходу на формування пенсійних заощаджень додатково до загальнообов'язкових систем. Такі добровільні внески можуть накопичуватись на особистих рахунках в рамках корпоративних та приватних пенсійних планах, програм страхування життя та індивідуальних ощадних планів. Прикладом пенсійної схеми другого рівня є індивідуальний пенсійний рахунок (individual retirement account (IRA)) в США.

- Четвертий рівень - рівень системи пенсійного забезпечення, що

покриває усі неофіційні джерела пенсійного забезпечення, наприклад, підтримка від членів родини, інші офіційні соціальні програми, а також інші індивідуальні фінансові і нефінансові активи, зокрема, право власності на житло та зворотна іпотека, тощо.

В більшості країн на офіційному рівні діють лише три рівні (так званий «триногий табурет" (рис. 1. 1) - система загальнообов'язкового пенсійного забезпечення, система загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення та система недержавного накопичувального пенсійного забезпечення, тому більшість науковців розглядає саме ці три рівні як систему пенсійного забезпечення [58].

Рис. 1.1. Три ключові рівні системи пенсійного забезпечення

Джерело: складено автором на основі [58] .

Як було зазначено раніше, загальнообов'язкова солідарна система пенсійного забезпечення полягає в тому, що виплати пенсіонерам здійснюються за рахунок податкових відрахувань зайнятого населення. Таким чином, фактично, громадяни, що здійснюють трудову діяльність, утримують пенсіонерів. Ця система набула надзвичайного поширення у 1950-1960х роках за рахунок значних темпів економічного зростання, а також сприятливої демографічної ситуації. Проте вже до кінця століття здатність солідарної системи забезпечити гідний рівень життя значним чином знижується через загальний економічний клімат та зниження частки молоді в структурі населення. Внаслідок цього, тиск на державні бюджети зростає, тож виникає необхідність пошуку варіантів реформування систем

пенсійного забезпечення, які матимуть довгостроковий ефект [28].

Отже, серед багатьох країн поруч із солідарними системами починають впроваджуватись та розвиватись накопичувальні системи, тобто другий та третій рівні системи пенсійного забезпечення. Внаслідок цього, відповідальність за майбутні пенсійні заощадження було перенесено на учасників системи пенсійного забезпечення, що з одного боку підвищувало податкове навантаження на населення, а з іншого боку, виступало мотивацією для громадян брати участь в накопичувальних системах задля формування власних пенсійних заощаджень, додаткових до тих, що будуть виплачуватись в рамках солідарної системи. Варто відзначити, що пенсійні заощадження накопичувались або в рамках державного накопичувального фонду, або в рамках недержавних пенсійних фондів, що отримали ліцензію на участь в другому рівні системи пенсійного забезпечення.

Недоліком такої системи, особливо у випадку, коли на другому рівні має право діяти лише державний накопичувальний пенсійний фонд, є консервативність інвестиційної політики пенсійних фондів, а також операційні ризики. Консервативні інвестиційні політики є досить характерним підходом до управління активами державних накопичувальних пенсійних фондів, і ставлять за мету зберегти вартість індивідуальних пенсійних накопичень, тобто захистити їх від впливу інфляції за рахунок вкладень в інструменти з низьким рівнем ризику - банківські депозити, державні цінні папери тощо [8] . З огляду на довгостроковий характер заощаджень, задля уникнення знецінення грошей в часі під впливом шоків на фінансових ринках та різного роду криз (наприклад, вплив війн, пандемій, катаклізмів тощо), дана стратегія все ж не тільки не сприяє генеруванню інвестиційного доходу, а й не завжди захищає заощадження від знецінення.

Саме тому для учасників системи пенсійного забезпечення повинна бути можливість обирати інвестиційні стратегії фінансових інститутів, в яких вони накопичують пенсійні заощадження, в залежності від власних мотивів та вподобань. Тож участь недержавних пенсійних фондів на другому рівні, а також функціонування системи недержавного пенсійного

забезпечення сприяє посиленню конкуренції на ринку недержавних пенсійних фондів, розширенню опцій для вкладень коштів учасників, появі можливості не лише обрати інвестиційну стратегію для управління накопиченим капіталом, але і диверсифікувати вкладення капіталу, що в цілому має значний позитивний вплив на ефективність системи пенсійного забезпечення.

Принципи, відповідно до яких функціонує система недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ), окреслено в рамках українського законодавства. Такі принципи ми розбили на три групи (за характером) (рис. 1. 2):

організаційні	Добровільності створення пенсійних фондів юридичними та фізичними особами та їх об'єднаннями
	Добровільної участі фізичних осіб у системі НПЗ та вибору виду пенсійної виплати
	Добровільності прийняття роботодавцем рішення про здійснення пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи НПЗ
	Неможливості необґрунтованої відмови роботодавця від здійснення пенсійних внесків до системи НПЗ на користь працівників якщо внесків розпочато;
	Рівноправності всіх учасників пенсійного фонду, які беруть участь в одній пенсійній схемі;
	Розмежування активів пенсійного фонду від активів інших суб'єктів пенсійного забезпечення для захисту майнових прав учасників та уникнення банкрутства;
	Визначення розміру пенсійної виплати залежно від суми пенсійних коштів на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду або застрахованої особи;
правові	Законодавчого визначення умов НПЗ
	Гарантування фізичним особам реалізації прав, наданих їм законодавством
	Цільового та ефективного використання пенсійних коштів
	Державного регулювання розміру тарифів на послуги, шо надаються у системі НПЗ
	Відповідальності суб'єктів системи НПЗ за порушення норм, передбачених законодавством
мотива	Заінтересованості фізичних осіб у НПЗ
	Економічної заінтересованості роботодавця у здійсненні пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи НПЗ

Рис. 1. 2. Принципи недержавного пенсійного забезпечення

Джерело: складено автором на основі [31].

- Організаційні - ті, що окреслюють внутрішні принципи організації діяльності суб’єктів системи недержавного пенсійного забезпечення;

- Правові - ті, що окреслюють сфери державного нагляду щодо діяльності суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення;
- Мотиваційні - ті, що окреслюють інтерес суб'єктів щодо участі у системі недержавного пенсійного забезпечення.

Такі принципи наголошують на добровільній участі як населення, так і фінансових установ в системі недержавного пенсійного забезпечення, рівноправності учасників, державному контролю за гарантуванням реалізації прав учасників, цільовим розпорядженням коштів, відповідальності за порушення законодавства, економічному інтересі обох сторін угоди і тому подібне.

Отже, система недержавного пенсійного забезпечення є третім рівнем системи пенсійного забезпечення, в рамках якого учасники системи можуть добровільно спрямовувати частину свого поточного доходу на формування пенсійних заощаджень додатково до загальнообов'язкових систем. Система недержавного пенсійного забезпечення відіграє надзвичайно важливу роль в системі пенсійного забезпечення загалом, оскільки надає можливість учасникам системи більш гнучко та ефективно управляти своїми пенсійними накопиченнями. В першу чергу, це стосується можливості вибору інвестиційної стратегії фінансових інститутів, в яких вони накопичують пенсійні заощадження, в залежності від власних мотивів та вподобань, а також диверсифікувати власні заощадження. Принципи, відповідно до яких функціонує система недержавного пенсійного забезпечення, можна розділити, на три групи: організаційні, правові та мотиваційні. Принципи недержавного пенсійного забезпечення підкреслюють добровільність участі суб'єктів системи НПЗ, рівноправності учасників, захист прав користувачів, цільове розпорядження активами, відповідальності за порушення законодавства, економічному інтересі обох сторін угоди тощо.

1.3. Інституційно-організаційне забезпечення системи недержавного пенсійного забезпечення

Пенсійне забезпечення населення у переважній більшості країн світу здійснюється з трьох джерел:

- державної пенсійної системи (в межах загальнообов'язкового державного соціального страхування);
- недержавних пенсійних фондів;
- страхових компаній та інших фінансових організацій [2] .

В рамках системи недержавного пенсійного забезпечення пенсійні внески формуються на добровільних засадах та, як правило, акумулюються на індивідуальних накопичувальних рахунках в недержавних пенсійних фондах та інших фінансових установах, зокрема, страхових компаніях, що здійснюють страхування життя та банках, що мають відповідну ліцензію.

Специфіка діяльності в рамках системи недержавного пенсійного забезпечення полягає у залученні коштів населення на довготривалу перспективу, їх акумулюванні та інвестуванні у фінансові інструменти задля забезпечення приросту капіталу та нівелювання впливу інфляції . Сформовані пенсійні заощадження та інвестиційний дохід спрямовується на виплату пенсійних внесків при досягненні пенсійного віку учасникам системи недержавного пенсійного забезпечення. Таким чином, надання послуг в межах системи недержавного пенсійного забезпечення передбачає адміністрування індивідуальних рахунків учасників, ведення інвестиційної діяльності, зберігання акумульованих коштів та інші послуги, що покриваються за рахунок внесків учасників.

З огляду на суттєвість впливу третього рівня системи пенсійного забезпечення на фінансову стабільність в країні, загальний рівень добробуту в суспільстві та ефективність системи пенсійного забезпечення в цілому, існує необхідність створення умов для безпечного функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення, тому діяльність в рамках

третього рівня значною мірою регулюється на рівні локального законодавства кожної окремої країни, в залежності від чого може мати різну структуру.

Розглянемо систему недержавного пенсійного забезпечення в Україні більш детально. Згідно з Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» основними суб'єктами третього рівня пенсійної системи України, які надають відповідні послуги щодо накопичення пенсійних внесків, є недержавні пенсійні фонди (НПФ), страхові компанії та банківські установи (рис.1. 3).

Рис. 1.3. Схематичне зображення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: складено автором на основі [31].

Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні є складовою пенсійної системи держави та функціонує на засадах добровільного накопичення пенсійних внесків. Її учасниками виступають фізичні особи, роботодавці та інші вкладники, які формують пенсійні активи через

внесення коштів до недержавних пенсійних фондів. Управління накопиченими активами здійснюють адміністратори фондів, компанії з управління активами та зберігачі. Діяльність усіх суб'єктів системи регулюється законодавством України та перебуває під державним наглядом. Основною метою функціонування системи є формування додаткових пенсійних виплат і підвищення рівня соціального захисту громадян після завершення трудової діяльності. [31].

Залежно від складу учасників, в Україні можуть бути засновані недержавні пенсійні фонди трьох видів: відкритий, корпоративний та професійний НПФ (табл.1. 1).

Таблиця 1.1

Види недержавних пенсійних фондів

	Відкритий НПФ	**Корпоративний НПФ**	**Професійний НПФ**
Засновники	Одна або декілька юридичних осіб	Юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб- роботодавців	Організації роботодавців, їх об'єднання, об'єднання громадян, професійні спілки, їх об'єднання або фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності
Учасники	Фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи	Працівники засновників та роботодавців, які уклали договір з фондом	Фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять), фізичні особи, які є працівниками організацій роботодавців, їх об'єднань, членами або працівниками професійних спілок, їх об'єднань, які створили такий фонд

Джерело: складено автором на основі [31].

Аналіз даних таблиці 1.1 свідчить, що види недержавних пенсійних фондів відрізняються за складом засновників та категоріями учасників. Відкриті НПФ забезпечують доступ до пенсійного накопичення широкому колу населення, корпоративні фонди орієнтовані на працівників конкретних роботодавців, а професійні – на представників окремих професійних груп. Така диференціація сприяє розширенню охоплення населення системою недержавного пенсійного забезпечення та підвищує її гнучкість і

ефективність.

Надання пенсійних послуг страховими компаніями здійснюється шляхом укладання договору страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду. Важливо зазначити, що послуги з пенсійного страхування мають право надавати виключно страховики, що отримали ліцензію на страхування життя.

Страхові компанії, що здійснюють страхування життя (life) - це юридичні чи фізичні особи, які на основі відповідної ліцензії здійснюють діяльність з приводу залучення страхових внесків, укладання договорів страхування та здійснення страхових виплат в межах умов страхового договору. Їх діяльність полягає в укладенні договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду [30] .

Протягом дії договору пенсійного страхування, який зазвичай укладається на довготерміновій основі, страхувальник сплачує пенсійні внески, частина з яких спрямовується на формування страховки життя учасника від ризику травмування, госпіталізації, інвалідності чи смерті, а інша власне формує пенсійні накопичення на індивідуальному рахунку учасника системи. Залежно від умов договору, страховики можуть здійснювати виплату разі настання страхового випадку (інвалідність, втрата працездатності чи настання смерті). В такому разі компанії повертають всю суму, яка б мала бути сплачена даною особою впродовж дії договору, навіть у разі ненастання терміну закінчення договору [33].

Після закінчення терміну дії договору страхова компанія виплачує учасникам накопичені активи разом із інвестиційним прибутком, що генерувався страховиком протягом терміну дії договору. Страхувальник може обрати порядок виплати: забрати всі накопичення одноразово або отримувати щомісячно окрему суму коштів у вигляді додаткової пенсії. В разі смерті страхувальника залишок невиплачених коштів виплачується спадкоємцям.

Загалом серед страхових програм, що гарантують додатковий пенсійний дохід, виокремлюють такі: накопичувальні пенсійні програми; строкові ренти (ануїтети) на будь-який визначений договором термін, але не менш ніж на 10 років; довічні ануїтети; пенсійні виплати на встановлений строк [31].

Страхові компанії відіграють важливу роль у виплаті довічних пенсій (довічних ануїтетів), в тому числі тих, що були накопичені у НПФ.

Довічна пенсія (довічний ануїтет) - пенсійні виплати, які здійснюються страховою організацією на підставі договору страхування довічної пенсії протягом життя фізичної особи періодично після досягнення нею пенсійного віку відповідно до законодавства про страхування. Довічні пенсії виплачуються учасникам фондів за рахунок грошових коштів, перерахованих страховій організації [31].

Для укладення договору страхування довічної пенсії учасник фонду подає страховій організації довідку адміністратора про обсяг належних йому пенсійних коштів. Учасник фонду обирає страхову компанію та подає письмову заяву про перерахування пенсійних коштів. До страхової компанії можна перерахувати як всю суму, так і визначену її частку. На основі актуарних розрахунків страхова компанія встановлює розмір довічної пенсії.

Як було зазначено раніше, окремим способом участі у третьому рівні пенсійної системи є укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків у банківських установах. Такі договори передбачають накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, що встановлюється законодавством.

Планові аудиторські перевірки діяльності пенсійних фондів, адміністраторів, компаній з управління активами, зберігачів, страхових організацій та банків, що надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення, проводяться не рідше ніж один раз на рік [30].

Отже, система недержавного пенсійного страхування передбачає добровільне здійснення громадянами України пенсійних заощаджень у недержавні пенсійні фонди, шляхом укладання пенсійних програм, страхові компанії, шляхом укладання договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника, та банківські установи, шляхом формування пенсійного депозиту. Регуляторами на ринку недержавного пенсійного страхування є НБУ та НКЦПФР. Вкладниками недержавного пенсійного фонду можуть бути учасники фонду, роботодавці учасників фонду, професійні спілки та близькі родичі учасника фонду.

Отже, ми визначили що пенсійне забезпечення - це сукупність економічних відносин щодо нагромадження й розподілу державних та приватних грошових фондів з метою задоволення потреб непрацездатних верств населення у вигляді регулярних грошових виплат (пенсій). Основними завданнями пенсійного забезпечення є надання фінансової підтримки задля забезпечення базових потреб непрацездатних осіб, а також акумулювання та перерозподіл між учасниками системи ризиків довголіття, втрати працездатності та втрати годувальника. Важливість пенсійного забезпечення полягає в тому, що воно має вплив на всіх громадян, а також здійснює коротко- та довгостроковий ефекти на національну економічну систему, зокрема, на ринок праці, тіньовий сектор економіки та матеріальний стан платників пенсійних внесків.

Система недержавного пенсійного забезпечення - це третій рівень системи пенсійного забезпечення, в рамках якого учасники системи можуть добровільно спрямовувати частину свого поточного доходу на формування пенсійних заощаджень додатково до загальнообов'язкових систем. Принципи, відповідно до яких функціонує система недержавного пенсійного забезпечення, можна розділити, на три групи: організаційні, правові та мотиваційні.

Система недержавного пенсійного страхування передбачає

добровільне здійснення громадянами України пенсійних заощаджень у недержавні пенсійні фонди, шляхом укладання пенсійних програм, страхові компанії, шляхом укладання договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника, та банківські установи, шляхом формування 28 пенсійного депозиту. Регуляторами на ринку недержавного пенсійного страхування є НБУ та НКЦПФР. Вкладниками недержавного пенсійного фонду можуть бути учасники фонду, роботодавці учасників фонду, професійні спілки та близькі родичі учасника фонду.

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНА ПРАКТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правове забезпечення системи недержавного пенсійного забезпечення

Діюча система пенсійного забезпечення була започаткована у 2004 році прийняттям Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" [30] та «Про недержавне пенсійне забезпечення" [31]. Ці два документи засвідчили створення пенсійної системи України, яка базується на трьох рівнях - системі загальнообов'язкового пенсійного забезпечення, системі загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення та системі недержавного накопичувального пенсійного забезпечення. Варто відзначити, що питання впровадження загальнообов'язкової накопичувальної системи постає вже досить давно, проте досі не було реалізовано.

Враховуючи те, що недержавні пенсійні фонди залучають кошти домогосподарств, існує необхідність державного контролю за інвестиційною діяльністю НПФ. Варто зазначити, що законодавство, що регулює недержавне пенсійне забезпечення, складається із Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення", законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, законів України «Про страхування", «Про банки і банківську діяльність», «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)", «Про цінні папери і фондову біржу", «Про державне
регулювання ринку цінних паперів в Україні", «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до Закону [36].

Розглянемо ключові аспекти законодавчого регулювання системи недержавного пенсійного забезпечення та зміни, що були впровадженні до законодавства протягом останніх років.

Однією з найбільш важливих змін у сфері недержавного пенсійного

забезпечення стала зміна регулятора більшості суб'єктів системи. Відповідно до Закону України від 12. 09.2019 р. №79-Х «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг», Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг було ліквідовано. Натомість, сфери регулювання були розподілені між НБУ та НКЦПФР. Таким чином, з 1 липня 2020 року регулятором для недержавних пенсійних фондів, емітентів іпотечних сертифікатів, фондів фінансування будівництва/операцій з нерухомості та довірчих товариств стала НКЦПФР [24] .

Розглянемо також ключові аспекти регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів. Як було зазначено вище, специфіка діяльності недержавних пенсійних фондів полягає у необхідності управляти коштами вкладників. Для того, аби обмежити ризиковість інвестиційних вкладень та гарантувати їх надійність, Законом «Про недержавне пенсійне забезпечення" [31] регламентується структура та напрями розміщення активів НПФ.

Також, існує заборона на інвестування недержавним пенсійним фондом у окремі категорії активів, зокрема: векселі; похідні цінні папери; цінні папери, емітентами яких є інститут спільного інвестування; цінні папери, емітентами яких є зберігай, особи, що здійснюють управління пенсійними активами, адміністратор, аудитор (аудиторська фірма) та особи, що надають консультаційні, агентські або рекламні послуги, з якими пенсійним фондом укладено відповідні договори, та їх пов'язані особи, засновники пенсійного фонду та їх пов'язані особи; цінні папери (крім акцій), які не допущені до торгів на регульованому фондовому ринку, крім випадку, якщо кредитний рейтинг облігацій відповідає інвестиційному рівню за Національною рейтинговою шкалою, визначеною законодавством - окрім облігацій міжнародних фінансових організацій, що розміщуються на території України [31].

Відповідно до останніх змін закону «Про недержавне пенсійне

забезпечення" перелік інструментів, які можуть бути включені до активів НПФ, було розширено облігаціями міжнародних фінансових організацій, що розміщуються на території України, акцій іноземних емітентів, що перебувають в обігу на регульованих фондових ринках та допущені до торгів на одній з таких фондових бірж, як Нью-Йоркська, Лондонська, Токійська, Франкфуртська, або у торговельно-інформаційній системі НАСДАК (NASDAQ), якщо емітент таких акцій провадить свою діяльність не менше 10 років і є резидентом країни, рейтинг зовнішнього боргу якої є задовільним. Щодо облігацій міжнародних фінансових організацій, що розміщуються на території України було встановлено обмеження в розмірі 50% загальної вартості пенсійних активів, та не більше 20% загальної вартості пенсійних активів в облігації однієї міжнародної фінансової організації, які розміщуються на території України.

Подібно до недержавних пенсійних фондів, страхові компанії, що здійснюють страхування життя провадять інвестиційну діяльність задля того, щоб захистити активи від знецінення під впливом інфляції та генерувати власнику інвестиційний дохід. Напрями інвестування активів страховиків також регулюються законодавством. Так, вкладати кошти страхова компанія може у такі категорії активів: банківські вклади (депозити); валютні вкладення згідно з валютою страхування; нерухоме майно; акції, облігації; цінні папери, що емітуються державою; права вимоги до перестраховиків; інвестиції в економіку України за напрямами, визначеними Кабінетом Міністрів України; банківські метали; кредити страхувальникам - фізичним особам, що уклали договори страхування життя [33] .

Проте, відповідно до законодавчих змін, які були внесені до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» у 2011 році, функції страхових компаній як незалежних гравців на ринку недержавного пенсійного забезпечення було обмежено. Так, страхові компанії, що здійснюють страхування життя, не мають права накопичувати пенсійні внески в межах системи недержавного пенсійного забезпечення, а

підписувати контракти зі страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті виключно з учасниками НПФ.

Варто відзначити, що після переходу під регулювання Національним банком України, на страховиків поширились вимоги надання інформації щодо структури власності задля забезпечення прозорості ринку страхування.

З метою заохочення населення та роботодавців до участі в системі недержавного пенсійного забезпечення, законодавством передбачено ряд податкових пільг. В першу чергу, варто відзначити, що в Україні діє принцип «звільнення-звільнення-оподаткування". Відповідно до цього принципу, від оподаткування звільнюються обмежена сума внесків та інвестиційний дохід. В той же час, відбувається оподаткування пенсійних виплат (рис. 2.1).

Рис. 2. 1. Схема оподаткування внесків та виплат в системі недержавного пенсійного забезпечення

Джерело: складено автором на основі [22, 29, 31].

Схема відображає особливості оподаткування внесків і пенсійних

виплат у системі недержавного пенсійного забезпечення України. На етапі формування пенсійних накопичень передбачено податкові стимули для фізичних осіб та роботодавців, зокрема можливість отримання податкової знижки та звільнення окремих внесків від оподаткування. Пенсійні активи, що накопичуються та інвестуються в недержавних пенсійних фондах, не підлягають оподаткуванню на рівні фонду. Під час здійснення пенсійних виплат застосовуються норми оподаткування доходів фізичних осіб і військового збору відповідно до чинного законодавства. Загалом система оподаткування спрямована на стимулювання добровільних пенсійних накопичень та забезпечення додаткового джерела доходу громадян у пенсійному віці.

З початком широкомасштабної збройної агресії Росії проти України суб'єкти системи недержавного пенсійного забезпечення стикнулись із рядом операційних та стратегічних викликів. НКЦПФР та Національний банк України впроваджували ряд заходів щодо дерегулювання ринку фінансових послуг задля підтримки його суб'єктів. Також, учасникам ринку фінансових послуг було надано роз'яснення та інструкції щодо ведення діяльності в умовах воєнного стану. Наприклад, було уточнено деякі питання функціонування рад НПФ, порядок тимчасового призупинення ліцензії на період воєнного стану, обмежено сплату премій за договорами перестрахування, посилено увагу до захисту прав споживачів та протидії легалізації доходів та фінансуванню тероризму. Також, з початку 2023 року було впроваджено нові стандарти звітності страховиків, які є наближеними до європейських практик. Також, з першого дня проголошення воєнного стану НКЦПФР заблокував можливість здійснювати будь-які операції щодо обігу цінних паперів, відповідно обмеживши можливість здійснювати інвестиційну діяльність недержавними пенсійними фондами з метою уникнення паніки та утриманні ситуації на фінансовому ринку під контролем. Перше послаблення обмежень відбулось вже за два тижні після їх оголошення, проте повне зняття всіх заборон відбулось у серпні 2022

року [23] .

Також, з початком війни питання пенсійного забезпечення населення значним чином загострилось через зростання демографічних ризиків, масову еміграцію населення, високе навантаження на державний бюджет та економічну нестабільність. Зважаючи на ряд викликів, постає питання збереження принаймні довоєнного рівня пенсійних виплат пенсіонерам в короткостроковій перспективі, а також пошук варіантів реформування пенсійної системи задля забезпечення гідного рівня життя майбутніх пенсіонерів, тобто забезпечення адекватного розвитку системи у довгостроковій перспективі. З огляду на це, восени 2022 року уряд повернувся до розгляду до проекту Закону України «Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення", що стосується впровадження другого рівня системи пенсійного забезпечення, та передбачає залучення недержавних пенсійних фондів до участі в акумулюванні внесків громадян. Фактичне впровадження другого рівня системи пенсійного забезпечення передбачає залученням недержавних пенсійних фондів поруч із єдиним державним накопичувальним пенсійним фондом через кілька років після запуску системи, попередньо - з 2026 року, що дозволить залучити більше клієнтів до накопичувальної пенсійної системи та недержавних фондів. Так, населення в обов'язковому порядку почне ознайомлюватись із пенсійними планами, що підвищить рівень розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в тому числі.

Отже, недержавне пенсійне забезпечення в Україні регулюється рядом законів та законодавчих актів, основними з яких є Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення", законодавством про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, Закон України «Про страхування". Найбільш суттєвий вплив на систему недержавного пенсійного забезпечення мали зміни, прийняті у 2011 році, які спричинили обмеження можливості страховиків, що здійснюють страхування життя, накопичувати пенсійні внески в межах системи НПЗ, а також зміна

регулятора на ринку у 2020 році, відповідно до чого частина суб'єктів системи перейшла під нагляд НКЦПФР. Серед змін також варто відзначити розширення інвестиційних можливостей НПФ стосовно інвестування в іноземні цінні папери, а саме - облігаціями міжнародних фінансових організацій, що розміщуються на території України, акцій іноземних емітентів, що перебувають в обігу на регульованих фондових ринках. Під час розгортання воєнного стану НКЦПФР та НБУ швидко реагували на виклики, що з'являються, а також давали роз'яснення задля мінімізації пливу операційних та системних ризиків, а також підтримки стабільності системи в цілому.

2.2. Сучасні тенденції формування та функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення

Враховуючи обмеження функції накопичення страховиків на законодавчому рівні у 2011 році, а також те, що послуги банків щодо недержавного пенсійного забезпечення зводяться до надання депозитів, ми сфокусуємось на дослідженні тенденцій розвитку недержавних пенсійних фондів.

Станом на 01. 05.2026 в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 65 недержавні пенсійні фонди та 22 адміністратори НПФ. Найбільша кількість (71,2 %) НПФ зосереджена у м. Києві [16, 17]. Станом на 31. 12.12 на ринку функціонувало 94 недержавних пенсійних фонди та 37 адміністраторів НПФ [16, 17]. Таким чином, прослідковується тенденція до зменшення кількості недержавних пенсійних фондів протягом 2012-2026 років. Незважаючи на це, попит на послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення залишається сталим протягом усього періоду: середньорічний темп зростання кількості укладених пенсійних контрактів протягом 2011 - 3 кварталу 2025 року становить 2, 28%, при чому протягом останніх років прослідковується тенденція до зростання даного показника. При цьому, спостерігається незначне скорочення кількості укладених контрактів протягом 2014-2015 років, що можна пояснити в першу чергу політичною та економічною кризою в Україні, що призвело до значних темпів інфляції та девальвації національної валюти (рис. 2. 2).

Середньорічний темп приросту загальної кількості учасників НПФ протягом 2011 - 3 кварталу 2025 року становив 3, 6%. Значне зростання кількості учасників спостерігалося протягом 2013 року і становило 43, 7%. Варто також відзначити тенденцію до збільшення кількості осіб, що беруть участь у недержавному пенсійному страхуванні, протягом 2014-2023 років, проте за цей період кількість учасників зросла всього на 6 %, незважаючи на стрімке зростання кількості пенсійних контрактів протягом цього періоду

(рис. 2. 2).

Рис. 2.2. Динаміка кількості учасників НПФ та укладених пенсійних контрактів

Джерело: складено автором на основі [16, 17].

Схема відображає динаміку розвитку недержавних пенсійних фондів (НПФ) в Україні за період 2014 –2023 років, зокрема два ключові показники: кількість учасників НПФ та кількість укладених пенсійних контрактів. Протягом усього досліджуваного періоду спостерігається стійка позитивна динаміка обох показників. Кількість учасників НПФ зростала щороку: з 447,7 тис. осіб у 2014 році до 905,7 тис. осіб у 2023 році, тобто більш ніж удвічі. Це свідчить про поступове підвищення довіри населення до системи недержавного пенсійного забезпечення та розширення охоплення населення пенсійними накопиченнями.

Аналогічна тенденція простежується і щодо кількості укладених пенсійних контрактів. Їх кількість зросла з 153,2 тис. у 2014 році до 391, 9 тис. у 2023 році. Особливо помітне прискорення зростання спостерігається після 2020 року, коли обидва показники почали збільшуватися більш

інтенсивно.

Проведемо також аналіз динаміки обсягу прибутку від інвестування активів НПФ (рис. 2. 3).

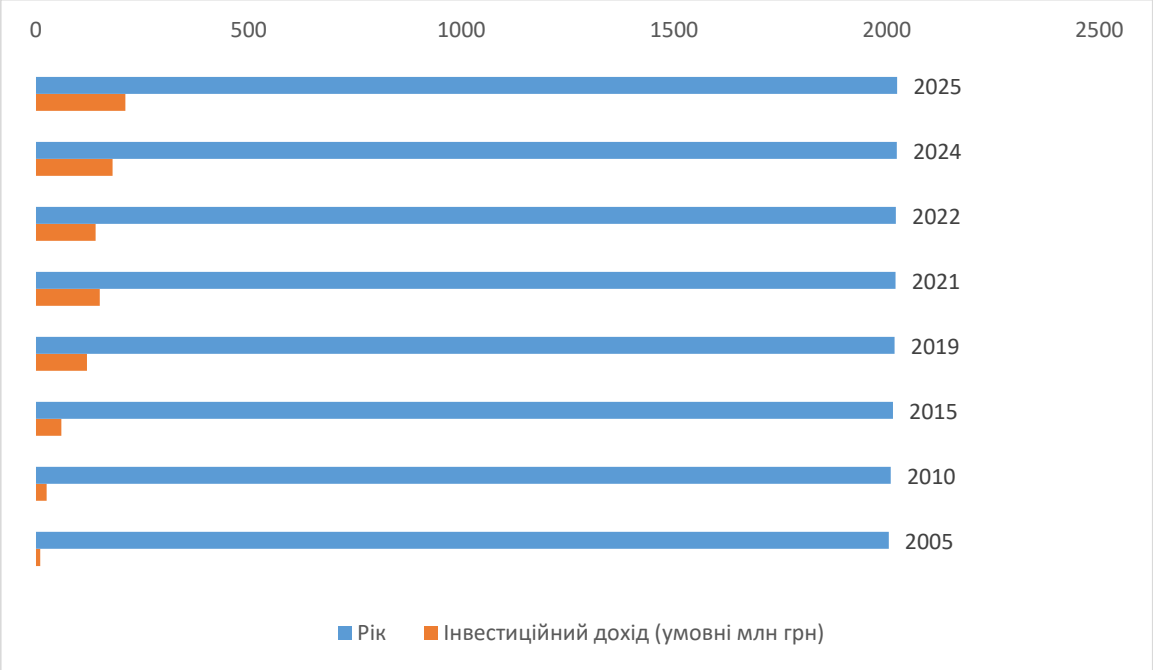

Рис. 2.3. Динаміка обсягу прибутку від інвестування активів НПФ

Джерело: складено автором на основі [16, 17] .

Поданий графік відображає загальну динаміку обсягу інвестиційного доходу недержавних пенсійних фондів України за період 2005–2025 років. Загалом спостерігається чітка позитивна тенденція до зростання інвестиційного доходу, що свідчить про поступовий розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення та підвищення ефективності управління пенсійними активами.

На початковому етапі (2005–2010 рр.) обсяги інвестиційного доходу залишалися відносно низькими, що пояснюється становленням ринку недержавних пенсійних фондів в Україні, обмеженою кількістю учасників та недостатнім розвитком інструментів інвестування. У період 2011–2015 рр. спостерігається поступове зростання доходів, що пов’язано з розширенням інституційної бази НПФ, збільшенням кількості учасників та покращенням структури інвестиційних портфелів. Найбільш активне

зростання припадає на 2016 –2019 рр., коли ринок демонструє стабільне підвищення дохідності завдяки диверсифікації активів та більш ефективному управлінню інвестиціями. У 2020 –2021 рр. динаміка залишається позитивною, однак темпи зростання дещо уповільнюються через макроекономічну нестабільність. У 2022 р. спостерігається короткострокове зниження показника, що зумовлено впливом кризових явищ в економіці та високою волатильністю фінансових ринків. Починаючи з 2023 р. і до 2025 р., відбувається відновлення та подальше зростання інвестиційного доходу, що свідчить про адаптацію системи НПФ до нових умов функціонування та підвищення її стійкості.

Загалом динаміка характеризується довгостроковою висхідною тенденцією, що підтверджує поступове зміцнення ролі недержавних пенсійних фондів у фінансовій системі України та зростання їх інвестиційної ефективності.

Задля того, аби оцінити інвестиційні стратегії НПФ, необхідно провести аналіз напрямків інвестування активів (рис. 2.4). Напрямки інвестування коштів чітко регулюються законодавством з метою обмеження ризиковості операцій із залученими коштами.

Державні цінні папери (ОВДП) → Облігації внутрішньої державної позики	Банківські депозити → Надійні банки України
Корпоративні облігації → Підприємства та фінансові установи	Акції підприємств → Біржові інструменти
Нерухомість (обмежено) → Комерційні об’єкти	Інші дозволені активи → Відповідно до законодавства

Рис. 2.4. Напрями інвестування активів НПФ

Джерело: складено автором на основі [16, 17].

У межах цієї схеми активи НПФ, як правило, спрямовуються на кілька основних напрямів. Перш за все, значна частка інвестується в державні цінні папери, що характеризуються найвищим рівнем надійності та мінімальним ризиком дефолту. Це дозволяє забезпечити стабільний, хоча й помірний дохід. Другим важливим напрямом є банківські депозити, які забезпечують ліквідність активів та відносно стабільну дохідність у коротко-

та середньостроковій перспективі. Окремий блок становлять корпоративні облігації та акції підприємств, які мають вищий рівень дохідності, але водночас і підвищені інвестиційні ризики. Саме цей сегмент дозволяє НПФ отримувати додатковий інвестиційний прибуток. Також у структурі можуть бути представлені інвестиції в об'єкти нерухомості або інші дозволені законодавством активи, що виконують функцію довгострокового збереження вартості капіталу.

Загалом схема демонструє принцип диверсифікації інвестиційного портфеля НПФ, де поєднуються консервативні та більш ризикові інструменти з метою досягнення балансу між безпекою та дохідністю пенсійних накопичень.

В процесі дослідження інвестиційної стратегії НПФ нами було ідентифіковано консервативність стратегій, а також концентрацію на депозитних вкладах та вкладах у державні цінні папери, а також відсутність впливу впровадженого воєнного стану на структуру інвестиційного портфелю. Таким чином, виникає питання щодо оновлення підходів до формування портфелю активів з метою підвищення вмотивованості громадян до участі у системі недержавного пенсійного забезпечення.

2.3. Характеристика пенсійних програм в системі недержавного пенсійного забезпечення

Для більш детального аналізу ринку, розглянемо діяльність недержавних пенсійних фондів, які є лідерами ринку недержавного пенсійного забезпечення, та дослідимо основні її характеристики.

Одним із найбільш потужних недержаних пенсійних фондів є корпоративний недержавний пенсійний фонд Національного банку України. Аналіз його метрик буде проведено окремо від решти учасників ринку, оскільки він займає значну частку ринку порівняно з іншими НПФ.

Корпоративний недержавний пенсійний фонд Національного банку України було створено у 2007 році з метою забезпечення додаткового

пенсійного захисту працівників після виходу на пенсію, а також підвищення привабливості роботодавця за рахунок формування соціального пакета, що сприяє зростанню лояльності як чинних, так і потенційних працівників. Адміністрування фонду та управління його діяльністю здійснюється Національним банком України через відповідні структурні підрозділи, а також залучену компанію з управління активами відповідно до законодавства. Дохідність фонду за окремі звітні періоди становила близько 7,37 % річних, що є нижчим за рівень інфляції у 2025 році (приблизно 9 – 10%), що свідчить про від'ємну реальну дохідність у зазначений період. Загальна вартість активів корпоративного недержавного пенсійного фонду НБУ станом на 31.03. 2026 становить 2,9 млрд. грн., що більш ніж в 3,9 рази більше за наступний за розмірами пенсійний фонд (табл. 2. 2).

Таблиця 2.2

Характеристика корпоративного недержавного пенсійного фонду НБУ

Вид фонду	**Назва фонду**	**Вартість активів НПФ**	**Назва КУА**	**Назва АНПФ фонду**	**Дата реєстрації НПФ**
корпоративний	Корпоративний недержавний пенсійний фонд Національного банку України	2,9 млрд. грн	Національний банк України (Департамент з управління діяльністю Корпоративного недержавного пенсійного фонду)	Національний банк України	02.02.2007

Джерело: складено автором на основі [18]

Варто відзначити, що згідно стратегії корпоративного НПФ Національного банку України на 2017-2025 роки, НПФ реалізує консервативну інвестиційну політику, а цільове значення дохідності встановлено на рівні інфляції + 1% [14] . Протягом 2017-2020 років НПФ досягав поставлених цільових значень дохідності, та навіть значним чином їх перевищував. Починаючи з 2021 року підвищення темпів інфляції спричинило недосягнення цільових значень дохідності [14].

Розглянемо решту найбільших недержавних пенсійних фондів в Україні (табл. 2.3).

Станом на кінець березня 2026 року, до п'ятірки недержавних пенсійних фондів з найбільшим обсягом активів входили НПФ «НБУ", НПФ «ОТП Пенсія», НПФ «ПриватФонд», НПФ «Емерит-Україна" та НПФ «Династія». Варто відзначити, що один з недержавних пенсійних фондів, що входить до лідерів галузі з точки зору вартості накопичених активів, є корпоративним пенсійним фондом, решта НПФ є пенсійними фондами відкритого типу. Характерною ознакою, що вказує на недостатній рівень конкуренції в межах системи недержавного пенсійного забезпечення, є значний розрив в обсязі активів між першим та останнім НПФ: так, вартість активів відкритого пенсійного фонду «ОТП Пенсія" більш ніж вдвічі переважає вартість активів відкритого пенсійного фонду «Емерит".

Таблиця 2. 3

Перелік провідних недержавних пенсійних фондів за розміром активів

№	**Вид фонду**	**Назва фонду**	**Вартість активів пенсійного фонду, усього, млрд. грн**
1	відкритий	Відкритий пенсійний фонд «ОТП Пенсія»	0,75
2	відкритий	Відкритий пенсійний фонд «Приватфонд»	0,2
3	корпоративний	Корпоративний недержавний пенсійний фонд Національного банку України	2,9
4	відкритий	Відкритий недержавний пенсійний фонд «Емерит-Україна»	0,38
5	відкритий	Відкритий пенсійний фонд «Династія»	0,35

Джерело: складено автором на основі [44] .

Провідні недержавні пенсійні фонди України формувалися поступово в процесі становлення системи недержавного пенсійного забезпечення. Одними з перших на ринку з'явилися НПФ «ОТП Пенсія» та НПФ «ПриватФонд", створені у 2004–2005 роках, які належать до раннього етапу розвитку пенсійної реформи та становлення інституційних інвесторів в Україні. У цей же період або дещо пізніше було засновано НПФ «Емерит-Україна», що також належить до групи відносно ранніх учасників ринку та орієнтується на довгострокове корпоративне пенсійне забезпечення.

Наступним етапом стало створення у 2007 році Корпоративного недержавного пенсійного фонду Національного банку України, який виконує специфічну функцію забезпечення соціального пакета працівників центрального банку та є одним із найбільших за обсягом активів у системі НПФ. Наймолодшим серед провідних фондів є НПФ «Династія», що був створений у кінці 2000-х – на початку 2010-х років і вирізняється більш активною інвестиційною політикою та вищою дохідністю порівняно з більш консервативними учасниками ринку.

У цілому, еволюція зазначених фондів відображає поетапний розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні — від перших відкритих фондів до корпоративних і більш спеціалізованих інституцій, що поєднують функції соціального захисту та інвестиційного управління пенсійними активами.

Недержавний пенсійний фонд, що займає перше місце за обсягом активів, а саме - відкритий пенсійний фонд «Династія", був заснований у 2007 році.

Розглянемо річну дохідність зазначених недержавних пенсійних фондів за результатами 2025 року (рис. 2. 5).

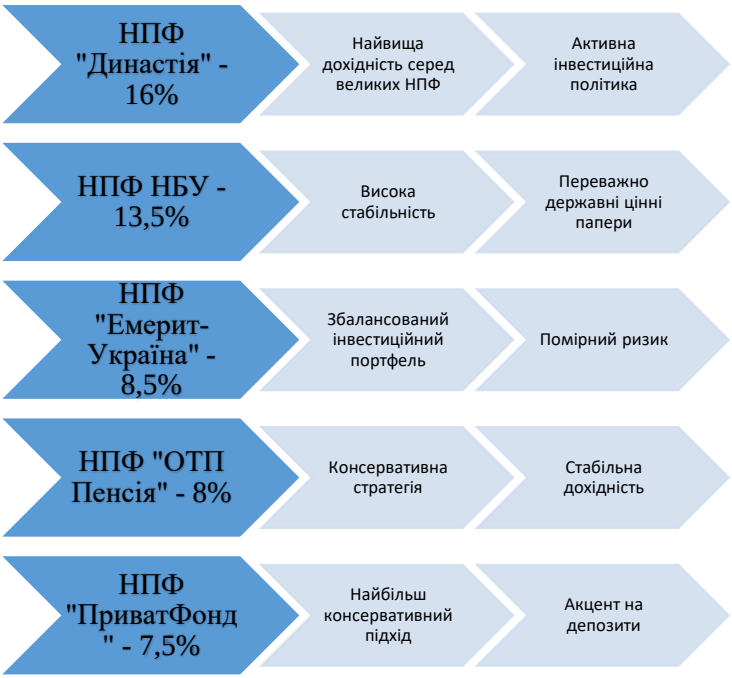

Рис. 2.5. Дохідність п'яти найбільших НПФ за обсягом активів в Україні *Джерело: складено автором на основі [44].*

Рисунок відображає порівняльний рівень інвестиційної ефективності провідних недержавних пенсійних фондів країни. Вона демонструє різницю в дохідності, яка формується під впливом інвестиційної політики, структури активів та рівня ризикованості портфелів. Найвищу дохідність у схемі має НПФ «Династія" (приблизно 16 %), що свідчить про більш активну інвестиційну стратегію та орієнтацію на інструменти з підвищеною дохідністю. Дещо нижчий, але також високий показник демонструє НПФ НБУ (близько 13,5 %), який поєднує відносно стабільну політику з ефективним управлінням державними та надійними фінансовими інструментами. Середній рівень дохідності характерний для НПФ «Емерит-Україна» (близько 8,5 %), який використовує збалансований підхід до формування інвестиційного портфеля. Близькі значення мають НПФ «ОТП Пенсія" (близько 8 %) та НПФ «ПриватФонд» (приблизно 7,5 %), що свідчить про консервативну інвестиційну політику з акцентом на мінімізацію ризиків.

Загалом схема ілюструє, що дохідність НПФ в Україні варіюється в межах приблизно 7, 5–16 %, а різниця між фондами зумовлена ступенем ризику, структурою інвестиційного портфеля та підходами до управління пенсійними активами. Жоден із НПФ системи недержавного пенсійного забезпечення не перевищив показники рівня інфляції за попередній рік. Однією із ключових причин низького рівня розвитку та попиту на послуги НПФ в Україні можна вважати низький рівень фінансової грамотності.

Отже, система недержавного пенсійного забезпечення в Україні функціонує на засадах диверсифікації активів та різного рівня інвестиційної активності НПФ. Основними напрямами інвестування пенсійних активів є державні цінні папери, банківські депозити, корпоративні облігації, акції та інші дозволені інструменти, що забезпечують баланс між надійністю та дохідністю.

Порівняльний аналіз показав, що дохідність НПФ суттєво відрізняється залежно від інвестиційної стратегії: консервативні фонди

демонструють стабільні, але нижчі показники, тоді як більш активні інвестиційні стратегії забезпечують вищу дохідність. Загалом ринок НПФ характеризується помірною дохідністю та орієнтацією на довгострокове збереження і примноження пенсійних активів.

РОЗДІЛ 3
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

3. 1. Досвід формування системи недержавного пенсійного забезпечення в економічно розвинених країнах

Дослідження досвіду інших країн щодо реформування систем недержавного пенсійного забезпечення, а також визначення основних факторів, що впливають на розвиток накопичувальних систем, дозволить нам окреслити пріоритетні напрями змін системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Протягом останніх трьох десятиліть підходи до систем соціального захисту населення стикнулись з рядом викликів, тому одним із ключових напрямів реформ були саме зміни у національних системах пенсійного забезпечення. Світові кризи, війни та пандемії значним чином відображаються на економічному ландшафті та в цілому призводять до зростання обсягів державних боргів, тому уряди держав активно шукали підходи до підвищення ефективності систем пенсійного забезпечення, а також зниження витрат на їх утримання. Задля розуміння останніх тенденцій у світі проведемо детальний аналіз проведених реформ під впливом одних із останніх викликів - пандемії COVID-19.

Враховуючи те, що накопичувальні пенсійні системи значним чином сприяють підвищенню ефективності систем пенсійного забезпечення загалом, то багато країн впроваджувало зміни, що стосувались накопичувальних пенсійних програм, в тому числі в рамках системи недержавного пенсійного забезпечення.

Варто відзначити, що протягом останніх кількох років спостерігався тренд на здійснення заходів щодо забезпечення високого рівня майбутніх пенсійних внесків. Наприклад, в Мексиці уряд підвищив внески в обов’язкові накопичувальні схеми з визначеним розміром внесків, а уряд Греції розробив та впровадив оновлену накопичувальну схему з визначеним

розміром внесків.

Під впливом пандемії COVID-19 ряд країн були змушені впровадити ініціативи стосовно накопичувальних пенсійних систем, зокрема, щодо надання фінансової підтримки постраждалим працівникам. Австралія та Чилі, наприклад, в якості винятку впровадили дозвіл на зняття коштів, накопичених в рамках обов'язкових накопичувальних пенсійних схем. Так, в Австралії протягом 2020 року населення зняло близько 1, 4% вартості активів станом на 2019 рік. В той же час, подібна ініціатива мала значно сильніший ефект у Чилі, де обсяги знятих активів були більш значними і досягли 25% активів, причому приблизно 35% учасників зняли всі свої пенсійні заощадження [55] .

В рамках недержавних пенсійних фондів також було впроваджено ряд послаблень, які, втім, мали менш радикальний характер. Так, в Коста-Ріці, Франції, Ісландії, Португалії, Іспанії та Сполучених Штатах було розширено умови доступу до пенсійних активів, зокрема, знижено вік, з якого учасник НПФ має право отримати доступ до пенсійних заощаджень. Незважаючи на те, що в ряді країн і так передбачена можливість доступу до накопичених коштів за певних життєвих обставин (наприклад, у випадку тяжкої хвороби, тривале безробіття тощо), проте як правило, зазначені дії можуть спричинити значне зниження пенсійних виплат та маніпулювання такою можливістю. В ряді країн, зокрема, у Австралії та Канаді було також розширено перелік можливостей використання накопичених пенсійних активів до настання пенсійного віку [55] .

У недержавних накопичувальних пенсійних системах окремих країн, наприклад у Сполучених Штатах, позапланове зняття пенсійних коштів можливе у формі позики, яку з часом необхідно компенсувати [55].

Також, задля збільшення мотивації населення працювати після настання мінімального пенсійного віку, та продовжувати здійснювати пенсійні внески й мати стабільний достатній рівень доходу, ряд країн, зокрема, Канада, Греція, Японія та Словенія впроваджували заходи щодо

полегшення умов здійснення трудової діяльності після настання пенсійного віку [55] .

Ще до пандемії COVID-19 в Естонії було затверджена та розроблена ініціатива переходу від обов'язкової накопичувальної схеми до добровільної, тож формально ці зміни були впроваджені у 2020 році. Відповідно до цих тимчасових заходів, обов'язкові внески роботодавця, які акумулювались у накопичувальній системі за ставкою 4 %, були тимчасово призупинені з липня 2020 року. Також, працівники мали можливість призупинити відрахування власних внесків, які як правило становлять 2 % свого доходу за той самий період. Вартість втрачених внесків, скоригована на середній прибуток усіх НПФ у період з 1 липня 2020 року до 31 грудня 2022 року, буде перераховано на індивідуальні рахунки учасників у 2023-2024 фінансовому році. Виняток становлять працівники, які відмовилися від участі у плані з визначеними пенсійними внесками або призупинили свої внески у 2020 році [50].

Варто відзначити, що відповідно до розрахунків ОЕСР розвинута система недержавного пенсійного забезпечення дозволить забезпечити більший показник заміщення заробітної плати: в середньому на 24 відсоткових пункти вищий за середній показник заміщення для тих осіб, які здійснювали пенсійні внески протягом всього періоду здійснення трудової діяльності, та на 11 відсоткових пункти для тих, хто почав здійснювати такі внески після 45 років. Зокрема, дане це стосується таких країн як Бельгія, Канада, Німеччина, Ірландія, Японія, Нова Зеландія та США.

В той же час, іншим викликом для накопичувальних систем стало безробіття. Згідно з оцінками ОЕСР, 5 років безробіття може потенційно знизити розмір пенсійних виплат як мінімум на 6.4 %. При чому в таких країнах як Австралія, Чилі, Угорщина, Ісландія, Латвія, Корея, Мексика, Польща, Словаччина та Туреччина зниження пенсійних виплат у разі відсутності трудової діяльності протягом 5 років буде як мінімум 10 %.

Таким чином, можемо побачити, що під впливом криз локальні

регулятори активно реагують з метою підтримки пенсіонерів та знизити на них тиск.

3.2. Рекомендації щодо формування системи недержавного пенсійного забезпечення в умовах сучасних викликів

В ході попереднього аналізу нами було виявлено ряд слабких сторін у функціонуванні системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. До таких слабких сторін належать:

- низький рівень покриття населення послугами недержавного пенсійного забезпечення;
- недостатньо високий рівень глибини НПФ в економіці України;
- зростання навантаження на солідарну систему за рахунок зростання частки літніх людей у структурі суспільства та зростання очікуваного терміну життя населення;
- недостатньо високий рівень прибутковості НПФ за рахунок консервативних інвестиційних стратегій;
- високий рівень інфляції, що призводить до зниження ефективності інвестицій НПФ;
- відсутність зацікавленості населення у інвестуванні коштів у НПФ;
- низький рівень обізнаності населення у можливостях інвестування;
- низький рівень доходів громадян, що впливає на можливості робити заощадження.

Впровадження заходів щодо нівелювання впливу даних аспектів сприятиме інтенсифікації розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення, тому нами було розроблено ряд пропозицій, які могли б сприяти позитивним змінам у даній сфері.

Як було зазначено вище, одним із факторів, що впливають на рівень поширеності послуг серед населення є низький рівень фінансової

грамотності, який станом на 2021 рік становить 12, 3 балів, тобто 58 % від максимально можливого значення, та порівняно з 2018 роком має позитивну тенденцію [39]. Незважаючи на те, що Україна наблизилась за значеннями показника індексу фінансової грамотності до таких країн як Грузія, Естонія, Польща, Угорщина, Хорватія та Чехія, в Україні наразі все ще є великий відсоток населення, які не знають про можливості формування пенсійних заощаджень додатково до солідарної пенсійної системи. Також, чинником відсутності пенсійних заощаджень є низький рівень доходів населення, тобто фактично відсутність можливості відраховувати частину поточного доходу для забезпечення майбутніх пенсійних виплат. Таким чином, населення з низьким рівнем доходу та рівнем фінансової грамотності розглядають солідарну пенсійну систему як один із основних джерел отримання доходу.

Варто додати, що низький рівень довіри населення до НПФ також зумовлений негативним досвідом у минулому. Недосконаліть фінансової системи, відсутність адекватної законодавчої бази на етапі становлення України як незалежної держави, поширеність фінансових пірамід за рахунок низької фінансової грамотності населення, а, відповідно, і досвід втрат коштів, призвели до значної недовіри до НПФ та інвестування у фінансові інститути в цілому. Наразі законодавством унеможливлений сценарій банкрутства недержавних пенсійних фондів, що мало б знижувати ризики уникнення махінацій з коштами вкладників, проте на нашу думку додатковим кроком має бути впровадження системи гарантування вкладів для НПФ та їх учасників. Подібно до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, це підвищить довіри населення до системи, а також допоможе уникнути паніки та втрати коштів учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення в разі реалізації тих чи інших видів ризиків.

Враховуючи ймовірність реалізації таких наслідків воєнного стану як інфляція та відповідно, зниження реального доходу населення, збільшення частки непрацездатного населення, підвищення рівня безробіття тощо, актуальності набуває питання впровадження загальнообов’язкового

накопичувального пенсійного забезпечення, до якого уряд все частіше повертається. Функціонування недержавних пенсійних фондів поруч із державним накопичувальним фондом, а також розробка сценаріїв автоматичної реєстрації учасників у стандартні консервативні пенсійні плани дозволить залучити велику частку населення до накопичувальної системи пенсійного забезпечення, ознайомити їх з принципами та механізмами роботи недержавних пенсійних фондів, та потенційно збільшити частку населення, що здійснює відрахування в межах системи недержаного пенсійного забезпечення.

Досить поширеною практикою у ряді країн, зокрема, Данії, Нідерландах та Швеції, є впровадження квазі-обов'язкових пенсійних схем, що передбачають покриття значної частки населення (85% та більше), що здійснює трудову діяльність, накопичувальними професійними пенсійними планами. Особливість цих планів в тому, що вони регулюються колективними договорами та зобов'язують як працівника, так і роботодавця здійснювати пенсійні внески до недержавних пенсійних фондів. Колективні договори - це документи, що регулюють відносини між працівником, роботодавцем та, зазвичай, профспілками, задля забезпечення узгодженості між інтересами працівника та роботодавця, а також регулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин. Трудові договори можуть функціонувати на загальнонаціональному рівні, галузевому або територіальному. В іноземних практиках, досить частим явищем є регулювання зобов'язань роботодавця та працівника здійснювати регулярні відрахування до системи недержавного пенсійного забезпечення, тому варто розглянути можливість розвитку системи колективних договорів, що покриватимуть суттєву кількість роботодавців та сприятимуть розширенню покриття населення накопичувальними пенсійними планами.

Окремим напрямом залучення більшої кількості населення до системи добровільного пенсійного забезпечення є підвищення обізнаності населення про можливості накопичення пенсійних заощаджень. В рамках

даного заходу необхідно проводити комунікацію щодо існування пенсійних інструментів, а також забезпечити прозорість ринку. Особливої уваги потребує ознайомлення молоді з можливостями та загрозами пенсійних систем в цілому, способів накопичення капіталу тощо. Як приклад, НБУ проводить освітні заходи серед школярів та студентів, включаючи змагання та кейс-чемпіонати, які дозволяють молоді розширити світогляд. Крім того, для поширення обізнаності населення, суб'єктам системи недержавного пенсійного забезпечення варто розглянути розробку ефективних маркетингових стратегій та формування стійкого бренду на ринку. Саме маркетингові інструменти допоможуть сформувати обізнаність споживачів щодо наявних продуктів, а також сформувати довіру до суб'єктів ринку.

Також, на відміну від більшості суб'єктів ринку фінансових послуг, що управляють коштами населення, недержавні пенсійні фонди не зобов'язані публікувати звітність щодо результатів своєї діяльності. На нашу думку, впровадження вимоги регулярної прозорої звітності недержавних пенсійних фондів не лише перед регулятором ринку, але й перед вкладниками дозволило б забезпечити не лише вищий рівень довіри населення до недержавних пенсійних фондів, але й посилило б рівень конкуренції на ринку, адже у потенційних вкладників з'явився б доступ до актуальної достовірної інформації щодо інвестиційної стратегії та ефективності установ. Це спонукало б до розвитку та вдосконалення недержавних пенсійних фондів, а також сприяло б органічному виведенню з ринку неефективних учасників. Вдалим прикладом проведення комунікаційних заходів можна вважати практику Національного банку України, який регулярно публікує звіти щодо результатів діяльності за окремі часові проміжки, активно веде соціальні мережі та ділиться поясненнями тих чи інших змін на ринку та нововведень.

Підвищення ефективності інвестиційної діяльності НПФ вимагає також створення відповідної інфраструктури [49]. Зокрема, здійснення інвестицій у цінні папери вимагає функціонування фондового ринку, який в

Україні фактично відсутній. Дане питання має найбільш суттєвий, на нашу думку, вплив на ефективність системи недержавного пенсійного забезпечення, оскільки саме інвестиційна діяльність є основною при генеруванні дохідності активів НПФ. Інтенсифікація діяльності на фондових ринках дозволить розширити інвестиційні можливості та індивідуалізувати пенсійні програми в залежності від побажань вкладників. Так, це матиме позитивний вплив і на ринок послуг з недержавного пенсійного забезпечення, і на фінансовий ринок у цілому. Також, такі дії сприятимуть інвестуванню коштів у приватний сектор, в той час як на сьогоднішній день НПФ схильні інвестувати у державні цінні папери. Прикладом успішного функціонування фондової біржі з акцентом на інститути інвестування є Польща. На сьогоднішній день, польська фондова біржа входить до лідерів європейського ринку за темпами розвитку. При цьому, варто відмітити високу кореляцію між індикатором капіталізації фондового ринку й активами фінансових інститутів Польщі, зокрема активів інвестиційних і відкритих пенсійних фондів [9] . Варто відзначити, що в Україні останнім часом збільшується кількість іноземних компаній, тож у недержавних пенсійних фондів з'явилася можливість інвестувати у такі всесвітньовідомі компанії як Apple, Microsoft, Tesla, Nike, Nvidia тощо [13]. Незважаючи на законодавчі обмеження щодо інвестування у цінні папери іноземних емітентів, інвестування в іноземні компанії та активізація діяльності на закордонних фондових ринках допоможе диверсифікувати портфель інвестицій НПФ та матиме позитивний ефект на загальний рівень стійкості системи. Так, порівняння ефективності інвестиційної діяльності НПФ у Польщі та США підтвердило, що великі фондові біржі є більш стійкими до потрясінь у фінансовій системі, в той час як локальні фондові біржі довше відновлюються після падіння.

Отже, серед основних рекомендацій щодо впровадження змін в межах системи недержавного пенсійного забезпечення ми виділили ряд заходів що до залучення більшої кількості населення до участі в

накопичувальних пенсійних планах, зокрема, було запропоновано розглянути впровадження системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення, а також розглянути можливість покриття частини роботодавців та працівників колективними договорами, в межах яких існує можливість зобов'язати роботодавців та працівників здійснювати пенсійні внески в накопичувальні схеми. Іншим напрямом ініціатив було визначено підвищення фінансової грамотності населення, а також поширення та спрощення доступу до інформації стосовно механізмів та принципів, згідно з якими функціонують недержавні пенсійні фонди, та прозорості діяльності недержавних пенсійних фондів. Необхідними є також заходи щодо підвищення ефективності функціонування недержавних пенсійних фондів, зокрема, щодо підвищення якості їхньої інвестиційної діяльності за рахунок розширення доступу до більшої кількості фінансових інструментів.

Отже, у зв'язку з пандемією COVID-19 протягом останніх років було реалізовано низку реформ, що стосувались систем накопичувального пенсійного забезпечення. Основним фокусом реформ стала саме соціальна складова, зокрема, підтримка матеріального добробуту населення. Зокрема, було дозволено використовувати пенсійні активи задля задоволення поточних потреб або розширено умови доступу до пенсійних активів шляхом зниження віку, з якого учасник НПФ має право отримати доступ до пенсійних заощаджень. В окремих країнах було також впроваджено ініціативи щодо підвищення мотивації осіб пенсійного віку до здійснення трудової діяльності, а в деяких - призупинено обов'язок роботодавця та працівника відраховувати пенсійні внески. Необхідність пом'якшувати соціальну політику під час пандемії COVID-19 значним чином відобразилась на довгостроковій ефективності систем пенсійного забезпечення. Відповідно до результатів моделювання нами було визначено, що на темп приросту пенсійних активів найбільший вплив мають вплив такі показники як частка населення віком від 65 років та індекс споживчих цін.

Серед ініціатив для покращення функціонування системи

недержавного пенсійного забезпечення в Україні ми виділили ряд заходів щодо залучення більшої кількості населення до участі в накопичувальних пенсійних планах, зокрема, за рахунок впровадження системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення, а також покриття частини роботодавців та працівників колективними договорами. Також необхідними є заходи щодо підвищення фінансової грамотності населення, поширення та спрощення доступу до інформації стосовно механізмів та принципів недержавного пенсійного забезпечення, та прозорості діяльності недержавних пенсійних фондів. Окремої уваги вимагає також підвищення ефективності функціонування недержавних пенсійних фондів, зокрема, підвищення якості їхньої інвестиційної діяльності.

ВИСНОВКИ

1. Пенсійне забезпечення - це сукупність економічних відносин щодо нагромадження й розподілу державних та приватних грошових фондів з метою задоволення потреб непрацездатних верств населення у вигляді регулярних грошових виплат (пенсій). Дослідження пенсійного забезпечення є надзвичайно важливим напрямом, оскільки ефективність системи пенсійного забезпечення має прямий вплив на всіх громадян, а також здійснює коротко- та довгостроковий ефекти на національну економічну систему, ринок праці, тіньовий сектор економіки та матеріальний стан платників пенсійних внесків. Основними завданнями пенсійного забезпечення є надання забезпечення базових потреб непрацездатних осіб шляхом надання регулярних грошових виплат, а також акумулювання та перерозподіл між учасниками системи ризиків довголіття, втрати працездатності та втрати годувальника.

2. Система недержавного пенсійного забезпечення є третім рівнем системи пенсійного забезпечення, який передбачає добровільну участь населення у формуванні пенсійних заощаджень додатково до загальнообов'язкової накопичувальної системи. Наявність розвинутої системи недержавного пенсійного забезпечення дозволяє більш гнучко та ефективно управляти пенсійними накопиченнями, дозволяє диверсифікувати заощадження, а також обирати інвестиційну стратегію в залежності від власних мотивів та вподобань. Принципи, відповідно до яких функціонує система недержавного пенсійного забезпечення, можна розділити, на три групи: організаційні, правові та мотиваційні.

3. Система недержавного пенсійного страхування передбачає добровільне формування пенсійних заощаджень у недержавних пенсійних фондах (шляхом укладання пенсійних програм), страхових компаніях (шляхом укладання договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника) та банківських установах (шляхом формування пенсійного депозиту). Національний банк України та

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку виступають регуляторами у сфері системи недержавного пенсійного забезпечення. Вкладниками недержавного пенсійного фонду можуть бути учасники фонду, роботодавці учасників фонду, професійні спілки та близькі родичі учасника фонду.

4. Основними законами, які регулюють функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення, є Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення", законодавство про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та Закон України «Про страхування». Серед важливих змін, що відбулись протягом останніх кількох років у сфері НПЗ, варто відмітити зміну регулятора у 2020 році, у зв'язку з чим частина суб'єктів системи перейшла під нагляд НКЦПФР. Під час загострення військового конфлікту регуляторами було випущено ряд додаткових інструкцій та роз'яснень, які були спрямовані на підтримку операційної діяльності суб'єктів ринку, а також стабільності системи в цілому.

5. Проаналізувавши систему недержавного пенсійного забезпечення ми визначили ряд сфер, що вимагають удосконалення. Зокрема, варто відмітити низьку активність щодо просування та споживання пенсійних послуг (лише 2 % населення України станом на 2024 рік покривались контрактами з пенсійного страхування) та низький рівень розвитку ринку в цілому (вартість активів НПФ у відношенні до ВВП станом на 2024 рік становила лише 0, 071%). Незважаючи на значне зниження рівня дохідності пенсійних активів у системі під час кризи 2014 року, ситуації у 2017-2018 роках поліпшилась, проте водночас спостерігалось зниження ефективності вкладень, що вплинуло на інвестиційну привабливість пенсійних програм, особливо у порівнянні з банківськими депозитами. В процесі дослідження інвестиційної стратегії НПФ нами було ідентифіковано консервативність стратегій, а також відсутність суттєвого впливу впровадженого воєнного стану на структуру інвестиційного портфелю за рахунок встановлених регулятором обмежень.

6. В межах системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні абсолютним лідером серед усіх недержавних пенсійних фондів є корпоративний пенсійний фонд Національного банку України. Активи КНПФ НБУ у 3, 9 рази переважають обсяг активів наступного за розмірами пенсійного фонду - «ОТП Пенсія". КНПФ НБУ реалізовує консервативну інвестиційну політику та в середньому має позитивні показники реальної дохідності протягом останніх 5 років. Станом на кінець березня 2026 року, до п'ятірки недержавних пенсійних фондів з найбільшим обсягом активів входили «ОТП Пенсія", «Приватфонд», «Емерит - Україна» НБУ та «Династія". Протягом останнього року жоден із НПФ на ринку України не перевищив показники рівня інфляції. Однією із ключових причин низького рівня розвитку та попиту на послуги НПФ в Україні можна вважати низький рівень фінансової грамотності.

7. Під впливом наслідків пандемії COVID-19 уряди багатьох країн впроваджували ряд змін стосовно систем накопичувального пенсійного забезпечення. Серед найбільш поширених заходів щодо боротьби із наслідками пандемії стала підтримка матеріального добробуту населення. Так, було дозволено використовувати пенсійні активи задля задоволення поточних потреб або ж розширено умови доступу до пенсійних активів шляхом зниження віку, з якого учасник НПФ має право отримати доступ до пенсійних заощаджень. В окремих країнах було також впроваджено ініціативи щодо заохочення осіб пенсійного віку продовжувати трудову діяльність. В деяких країнах було тимчасово призупинено обов'язок роботодавця та працівника відраховувати пенсійні внески. Відповідно до результатів моделювання нами було визначено, що на темп приросту пенсійних активів значний вплив мають такі показники як частка населення віком від 65 років та індекс споживчих цін.

8. Серед векторів вдосконалення функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні можна виділити такі:

- залучення більшої кількості населення до участі в

накопичувальних пенсійних планах. Серед запропонованих ініціатив можна виділити впровадження системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення, а також покриття частини роботодавців та працівників колективними договорами.

- підвищення фінансової грамотності населення. Серед запропонованих ініціатив можна виділити проведення освітніх заходів, особливо серед школярів та молоді.

- поширення та спрощення доступу до інформації стосовно механізмів та принципів недержавного пенсійного забезпечення. Серед запропонованих ініціатив можна виділити проведення регулярної комунікації та маркетингових заходів щодо переваг використання пенсійних інструментів.

- підвищення прозорості діяльності недержавних пенсійних фондів. Серед запропонованих ініціатив можна виділити впровадження вимоги до недержавних пенсійних фондів регулярного надання детальної стандартизованої звітності не лише регулятору, але і вкладникам.

- підвищення ефективності функціонування недержавних пенсійних фондів, зокрема, підвищення якості їхньої інвестиційної діяльності. Серед запропонованих ініціатив можна виділити створення відповідної інфраструктури на фінансовому ринку, а також активізація діяльності на фондовому ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багацька К.В., Н.І. Дем'яненко. Бюджетна система: Навч. посіб. / За ред. Т.А. Говорушко. Львів: Магнолія 2006. 296 с.

2. Базилевич В. Д., Базилевич К. С., Пікус Р. В. та ін. Страхування: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. Київ: Знання, 2008. 1019 с.

3. Бевзенко О.В. Пенсійне страхування: сутність та порівняльна характеристика. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету: Економічні науки.* 2012. № 3 (60). С. 247-253.

4. Березіна С. Б. Дослідження основних рис пенсійної системи України. Вісник Бердянського університету менеджменту та бізнесу. 2018. №3 (43). С. 9-20.

5. Білецька Г. Накопичувальні системи пенсійного забезпечення: досвід запровадження в країнах з перехідною економікою. *Ринок цінних паперів України.* 2006, № 5-6. С. 65-72.

6. Буряченко О. Є. Сутність поняття пенсійного забезпечення в науковому дискурсі. *Теорія та практика державного управління.* 2015. №2. С. 90-97.

7. Василик О.Д., К.В. Павлюк. Державні фінанси України: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 608 с.

8. Васьківська К. В., Данилюк О. І. Удосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні. *Бізнес інформ,* 2015. №11. С. 190-194.

9. Гончаренко Н. І., Кравець М. А. Особливості інституціональної структури фондового ринку Польщі в умовах трансформаційних змін глобального фінансового середовища. *Проблеми економіки.* 2017, №1. С. 8-14. URL:https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2017-1_0-pages-8_14.pdf (дата звернення: 02.02.2026)

10. Гринчишин І. М., О. І. Білик. Інформаційне забезпечення процесу трансформації ресурсів недержавних пенсійних фондів в інвестиції регіону. *Актуальні проблеми економіки.* 2013, № 11(149). С. 189-197.

11. Данилюк О. І., Теоретична сутність понять "пенсія" та "пенсійне забезпечення". *Науковий вісник НЛТУ України.* 2012. № 22.14. С. 256-261.

12. Дідковська Т. О. Пенсійне забезпечення працівників на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.05 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2008. 19 с.

13. Жернаков В. В. Пенсійне забезпечення: Навч. посіб. /За ред. В. В. Жернакова. Харків, 2013. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2013ZPr_0025.pdf (дата звернення: 04.11.2025)

14. Звіт про виконання Стратегії розвитку Корпоративного недержавного пенсійного фонду Національного банку України на 2019-2024 роки. *Національний банк України.* URL: https://knpf.bank.gov.ua/dl/zvit_pro_vykonannia_stratehii_ knpf_nbu_2019-2024_rr_File.pdf (дата звернення: 18.12.2025)

15. Інфляційний звіт. Квітень 2026 року. *Національний банк України.* URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q2.pdf?v=4 (дата звернення: 18.12.2025)

16. Інформація про стан та розвиток недержавного пенсійного забезпечення України. *Звіти Накомфінпослуг за 2015-2024 рр.* URL: https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-nederzhavnoho-pensiinoho- zabezpechennia-Ukrainy.html (дата звернення: 02.12.2025)

17. Інформація про стан та розвиток недержавного пенсійного забезпечення України на 30.09.2025. *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.* URL: https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/ tab-5 (дата звернення: 02.12.2025)

18. Інформація щодо основних показників діяльності НПФ за 2024 рік, I- III кв. 2024 р. (у розрізі кожного НПФ). *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.* URL: https://www.nssmc.gov.Ua/news/insights/ tab-5 (дата звернення: 15.12.2025)

19. Кравчук Т. В. Пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника у солідарній пенсійній системі України: автореф. дис..канд. юрид. наук. 12.00.05 / Одеська нац. юрид. акад. Одеса, 2008. 20 с.

20. Лондар С. Л., Лондар Л. П. Перспективи розвитку недержавного

пенсійного забезпечення в Україні. *Фінанси України.* 2011, № 9. С. 45-58.

21. Національні рахунки (ВВП). *Держстат України.* URL: http://ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr_u.htm (дата звернення: 02.12.2022)

22. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: оцінка та рекомендації. *Проект USAID Трансформація фінансового сектору.* 2022. http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/07/ Voluntary_Private_Pensions_in_Ukraine - Assessment_jul2022_ua.pdf (дата звернення: 07.12.2025)

23. Недержавні пенсійні фонди: хто пропонує найбільшу дохідність під час війни. *МінФін.* URL: https://minfin.com.ua/ua/2023/03/24/102840278/ (дата звернення: 20.12.2025)

24. НКЦПФР розпочала регулювати та наглядати за новими фінансовими установами. *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.* URL: https://www.nssmc.gov.ua/nktspfr-rozpochala-rehuliuvaty-ta-nahliadaty-za-novymy-finansovymy-ustanovamy/ (дата звернення: 08.10.2022)

25. Петрушка О. В., Шулюк Б. С. Методи здійснення недержавного пенсійного забезпечення у світі: практичний досвід для України. *Молодий вчений.* 2018. № 9(2). С. 512-514.

26. Пікус Р. В., Циганок А. О. Формування системи пенсійного забезпечення в розвинених країнах. *Інвестиції: практика і досвід.* 2023. № 6. С. 131-139. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/issue/view/64/50 (дата звернення: 15.04.2023)

27. Пікус Р. В., Циганок А.О. Ризики інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. *Грудневі читання. Стійкість бізнесу і добробут домогосподарств: фінансові та соціальні аспекти:* збірник тез доповідей XIУ Міжнародної науково-практичної конференції. 1-2 грудня 2022 року, м. Київ. За заг. ред. Н.В. Приказюк. Київ. 2022. Вип. XIУ. С 80-82.

28. Пікус Р.В., Хемій А.С. Реформування пенсійних систем зарубіжних країн: досвід для України. *Фінансові послуги.* 2017. No2, с.6-10.

29. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 23.04.2021р.: URL: https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/2755-17 Text (дата

звернення: 27.10.2025)

30. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. Дата оновлення: 02.09.2023 р.: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1058-15 (дата звернення: 27.10.2025)

31. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 №1057-IV. Дата оновлення: 01.07.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15 (дата звернення: 27.10.2025)

32. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI. Дата оновлення: 31.03.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/4452-17 Text (дата звернення: 02.04.2026)

33. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. Дата оновлення 03.08.2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 29.10.2025)

34. Ринок фінансових послуг: підручник / кол. авторів; ред. Н. В. Приказюк; Київ: ФОП Ямчинський О. В., 2019. 757 с.

35. Руська Р. В. Моделювання динаміки накопичення пенсійних внесків у недержавних пенсійних фондах. *Економічний аналіз.* 2018. Т. 28. № 4 с. 106-113. URL: http://oaji.net/pdf.html?n=2019/2849-1571995503.pdf (дата звернення: 28.11.2022)

36. Система недержавного пенсійного забезпечення. *Міністерство Юстиції.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022323-12 Text (дата звернення: 16.10.2025)

37. Третяк Д. Д. Суперечності розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка.* 2014. Вип. 1. С. 89-93.

38. Український індекс ставок за депозитами фізичних осіб за даними агентства Thomson Reuters. *Національний банк України.* URL: https://bank.gov.ua/files/UIRD.xls

39. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021. Звіт за результати досліджень. *USAID.* URL:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welf are_2021.pdf?v=4 (дата звернення: 25.12.2025)

40. Хемий А.С. Добровольное страхование дополнительной пенсии в Украине. *Новая Экономика. Спецвыпуск.* Минск. 2014. С. 319-324.

41. Хемій А. С. Пенсійне страхування як запорука розвитку економіки України. *Європейський вектор розвитку страхового ринку України:* Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції. М. Київ, 1-2 грудня 2016 року. К: Едельвейс, 2016. Вип. XI, Том 1. С. 95-96.

42. Хемій А.С. Запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування: ризики для України. *Фінансові послуги.* Київ: видав. дім «Україна Бізнес». 2018. №2. С. 17-20.

43. Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави. Монографія. Львів. «Растр-7». 2020. 196 с.

44. Щомісячний огляд діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. Березень 2026 року. *Українська асоціація інвестиційного бізнесу.* URL: https: //www. uaib. com. ua/analituaib/npf-month/uaib- shchomisyachniy-oglyad- diyalnosti-nederzhavnih-pensiynih-fondiv-v-ukrajini-berezen-2026-roku (дата звернення: 11.04.2026)

45. Amaglobeli D., Chai H., Dabla-Norris E., Dybczak K., Soto M., Tieman A. F. The Future of Saving: The Role of Pension System Design in an Aging World. *IMF staff discussion note* (January 15, 2019). [Електронне видання]. URL: https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2019/01/09/The-Future-of-Saving-The-Role-of-Pension-System-Design-in-an-Aging-World-45138 (дата звернення: 03.04.2026)

46. Anspach D. What is a Pension and How Do You Get One? *The Balance.* URL: https://www.thebalance.com/what-is-a-pension-and-how-do-you-get-one-2388766 (дата звернення: 03.12.2025)

47. Arza C. and Johnson P. The development of public pensions from 1889 to the 1990s. *Oxford Handbook of Pensions and Retirement Income.* Oxford: Oxford University Press. 2005. URL: https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/

oxfordhb/9780199272464.001.0001/oxfordhb-9780199272464-e-4 (дата звернення: 28.01.2023)

48. Arza C. and Kohli M. Pension Reform in Europe: Politics, Policies and Outcomes. London: 2011. P. 240

49. Berezina S. Perspectives of accumulation of funds in the accumulative pension insurance system of Ukraine. *Investment Management and Finance innovations.* 2017. № 14(2). C. 127-137.

50. Contributions to mandatory funded pension. *Estonian tax and customs board.* URL: https://www.emta.ee/en/business-client/taxes-and-payment/income-and- social-taxes/contributions-mandatory-funded-pension (дата звернення: 17.02.2026)

51. IMF Engagement on Pension Issues in Surveillance and Program Work. *International Monetary* Fund URL: https://www.imf.org/en/Publications/ TNM/Issues/2022/06/15/IMF-Engagement-on-Pension-Issues-in-Surveillance-and-Program-Work-519530 (дата звернення: 03.02.2026)

52. Kohli M., Rein M., Guillemard A.M. and van Gunsteren H. Arbeit im Lebenslauf: Alte und neue Paradoxien. *Geschichte und Zukunft der Arbeit.* Frankfurt: Campus, 2000. P. 362-382.

53. Kohli M., Rein M., Guillemard A.M. and van Gunsteren H. Time for retirement: comparative studies of early exit from the labor force. Cambridge. New York: Cambridge University Press. 1991. P. 412

54. Myles J. and Quadagno J. Recent trends in public pension reform: a comparative view. Reform of retirement income policy. International and Canadian perspectives. *School of Policy Studies,* Queen's University. Kingston, Ontario, 1996. P. 247-271.

55. Pensions at a Glance 2021. *OECD.* URL: https://www.reportlinker.com/ (дата звернення 25.03.2026 р.)

56. Pikus R., Tsyhanok A. Investment activity of non-state pension funds in Ukraine. *Progressive research in the modern world:* Proceedings of VI International Scientific and Practical Conference. Boston, USA. 2-4 March 2023. BoScience Publisher. 2023. P. 546-548.

57. The World Bank Pension Conceptual Framework. *World Bank Pension Reform Primer.* URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/389011468314712045ZpdfZ457280BRI0Box31Concept1Sept20081pdf.pdf (дата звернення: 27.11.2025)

58. Three-Legged Stool: Meaning, Overview, History. *Investopedia.* URL: https://www.investopedia.com/ask/answers/09/three-legged-stool-retirement.asp (дата звернення: 27.11.2025)